

DOI <https://doi.org/10.51647/kelm.2021.1.1.8>

ZASADY PODNOSZENIA KWALIFIKACJI ZAWODOWYCH SPECJALISTÓW W ZAKRESIE BEZPIECZEŃSTWA CYWILNEGO DO WYKONYWANIA ZAWODU

Viktor Mykhailov

*kandydat nauk z Administracji Publicznej, docent,
zastępca kierownika ds. pracy naukowej Instytutu Administracji Publicznej i Badań Naukowych w Zakresie
Obrony Cywilnej (Kijów, Ukraina)
ORCID ID: 0000-0002-5629-1500
e-mail: mvn2006@ukr.net*

Adnotacja. Artykuł, w wyniku analizy teoretyczno-metodologicznej, określa zasady podnoszenia kwalifikacji specjalistów w zakresie bezpieczeństwa cywilnego, które są podzielone na dwie główne grupy – zasady ogólne i branżowe. Każda grupa zasad podnoszenia kwalifikacji specjalistów w zakresie bezpieczeństwa cywilnego jest analizowana z uwzględnieniem specyfiki działalności zawodowej. Ogólne zasady podnoszenia kwalifikacji specjalistów w zakresie bezpieczeństwa cywilnego obejmują zasady: ciągłości, obowiązkowości, zmienności, innowacyjności, samorealizacji. Branżowe zasady podnoszenia kwalifikacji specjalistów w zakresie bezpieczeństwa cywilnego obejmują zasady: równowagi, indywidualizacji, łączenia szkolenia z praktycznymi działaniami, zbliżania się do rzeczywistych warunków pracy zawodowej, gotowości do działania w warunkach zwiększonego zagrożenia. Powyższe zasady, które są ze sobą ściśle powiązane, wzajemnie się warunkują i wytwarzają, stwarzają warunki do dogłębnego zrozumienia istoty badanego procesu podnoszenia kwalifikacji specjalistów w zakresie bezpieczeństwa cywilnego. W dyskursie naukowym ujawniono istotę zjawiska „zasady podnoszenia kwalifikacji specjalistów w zakresie bezpieczeństwa cywilnego” jako podstawowego założenia lub podstawy określającej wymagania dotyczące składowych metodycznego systemu podnoszenia kwalifikacji specjalistów w zakresie bezpieczeństwa cywilnego.

Słowa kluczowe: podnoszenie kwalifikacji, zasady podnoszenia kwalifikacji zawodowych, specjaliści ds. bezpieczeństwa cywilnego.

PRINCIPLES OF DEVELOPING THE QUALIFICATION OF CIVIL SECURITY SPECIALISTS TAKING INTO ACCOUNT MODERN APPROACHES TO PROFESSIONAL ACTIVITY

Viktor Mykhailov

*Candidate of Science in Public Administration, Associate Professor,
Deputy Head of Research
Institute of Public Administration and Research in Civil Protection (Kyiv, Ukraine)
ORCID ID: 0000-0002-5629-1500
e-mail: mvn2006@ukr.net*

Abstract. In the article, as a result of theoretical and methodological analysis, the principles of professional development of specialists in civil security are identified. They are divided into two main groups: general principles and sectoral ones. Each group of principles of advanced training of civil protection specialists is analyzed with taking into account the peculiarities of professional activity. The general principles of advanced training of civil security specialists include the principles of continuity, obligation, variability, innovation and self-actualization. The sectoral principles of advanced training of civil security specialists include the principles of: balance, individualization, combination of training with practical activities, similarity to the real conditions of professional activity and readiness to act in situation of increased danger. These principles are closely interrelated, interdependent and producing each other, create conditions for a deep understanding of the essence of the studied process of civil security specialists' professional development. In scientific discourse, the essence of the phenomenon of “the principle of advanced training of civil security specialists” as a basic position or basis that determines the requirements for the components of the methodological system of professional development of civil security professionals is defined.

Key words: advanced training, principles of advanced training of specialists, specialists in civil security.

ПРИНЦИПИ ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ ФАХІВЦІВ ІЗ ПИТАНЬ ЦИВІЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ З УРАХУВАННЯМ СУЧАСНИХ ПІДХОДІВ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Віктор Михайлов

*кандидат наук з державного управління, доцент,
заступник начальника з наукової роботи
Інституту державного управління та наукових досліджень з цивільного захисту (Київ, Україна)
ORCID ID: 0000-0002-5629-1500
e-mail: mvn2006@ukr.net*

Анотація. У статті в результаті теоретико-методологічного аналізу визначено принципи підвищення кваліфікації фахівців з питань цивільної безпеки, які розділено на дві основні групи – загальні та галузеві принципи. Кожну групу принципів підвищення кваліфікації фахівців з питань цивільної безпеки проаналізовано

з урахуванням специфіки професійної діяльності. До загальних принципів підвищення кваліфікації фахівців з питань цивільної безпеки віднесено принципи: безперервності, обов'язковості, варіативності, інноваційності, самоактуалізації. До галузевих принципів підвищення кваліфікації фахівців з питань цивільної безпеки віднесено принципи: збалансованості, індивідуалізації, поєднання навчання з практичною діяльністю, наближення до реальних умов професійної діяльності, готовності діяти в умовах підвищеної небезпеки. Наведені принципи, які є в тісному взаємозв'язку, взаємозумовлюють і продукують один одного, створюють умови для глибинного розуміння сутності досліджуваного процесу підвищення кваліфікації фахівців з питань цивільної безпеки. З'ясовано сутність феномену «принцип підвищення кваліфікації фахівців з питань цивільної безпеки» в науковому дискурсі як базового положення або основи, що визначають вимоги до складників методичної системи підвищення кваліфікації фахівців з питань цивільної безпеки.

Ключові слова: підвищення кваліфікації, принципи підвищення кваліфікації фахівців, фахівці з питань цивільної безпеки.

Вступ. Вплив нових викликів глобального світу, інформатизації, інтеграційних процесів, високого ризику виникнення надзвичайних ситуацій різного характеру зумовлюють необхідність проєктування нової моделі підвищення кваліфікації фахівців з питань цивільної безпеки, яка відповідає б вимогам часу і дозволяла б фахівцям в ході навчання знайти відповіді на актуальні питання, сформувані своє уявлення про нові вимоги до професійної діяльності, що характеризується динамічністю, адаптивністю, варіативністю, аксіологічною спрямованістю.

Беручи до уваги вимоги суспільства щодо висококваліфікованих фахівців для роботи в екстремальних умовах, необхідність трансформації професійної підготовки, що сьогодні постає перед закладами, установами освіти галузі цивільної безпеки, особливої уваги заслуговують принципи підвищення кваліфікації фахівців з питань цивільної безпеки, на основі яких можна поєднувати досягнення науки і практики, спрямовуючи їх на набуття провідних цілей освітньої діяльності.

Основна частина. В сучасних умовах постійного впровадження різних інноваційних технологій навчання проблеми підготовки дорослих набувають особливої актуальності, є необхідною умовою розвитку суспільства. Концептуальні ідеї, закономірності, взаємозв'язок і взаємозалежність педагогічних явищ і процесів у наукових працях В. Андреева, М. Білинської, В. Берека, Н. Бхіндер, М. Бирки, А. Боярської-Хоменко, Л. Голубничої, В. Гошовської, І. Ковалю, М. Ковалю, Г. Козаченко, І. Козьякова, Ю. Красильника, Л. Лісіни, Я. Патідар, Г. Петрука, О. Повстин, Л. Пуховської, Г. Радчука, Н. Ніжник, А. Цини, В. Ягупова та інших вітчизняних вчених стали основою у визначенні стратегії і цілей навчання і формування професійних компетентностей фахівців, адекватних вимогам часу.

Аналіз наукової літератури дає змогу констатувати, що науковці визначили чималу кількість принципів навчання дорослих на сучасному етапі і по-різному підходять до їх трактування, групування та класифікації. Кожен дослідник вважає за потрібне запропонувати власну систему принципів навчання, оскільки вони не є усталеними догмами, а синтезують досягнення сучасної дидактики та оновлюються під їх впливом. Їх методологічні основи визначили логіку виявлення і обґрунтування принципів підготовки фахівців з питань цивільної безпеки, які можуть стати основою освітнього процесу в закладах, установах освіти.

Метою дослідження є визначення поняття «принципи підвищення кваліфікації фахівців з питань цивільної безпеки», виявлення ключових принципів підвищення кваліфікації фахівців з питань цивільної безпеки з урахуванням сучасних підходів до професійного навчання кадрів галузі цивільної безпеки.

Категорією «фахівці з питань цивільної безпеки» охоплюються всі працівники органів влади (підприємств, установ, організацій), діяльність яких пов'язана з організацією і здійсненням заходів з питань цивільного захисту, та які визначені в гл. 18 Кодексу цивільного захисту України. Про концептуальні та нормативно-правові засади розвитку професійного потенціалу фахівців з питань цивільної безпеки сучасним вимогам ідеться у Стратегії національної безпеки України, Законі України «Про освіту», Законі України «Про вищу освіту», Кодексі цивільного захисту України та нормативно-правових актах ДСНС України.

З урахуванням вимог нормативно-правових актів та на основі аналізу емпіричних даних і теоретичних робіт ми сформували певну систему теоретичних поглядів на розвиток післядипломної професійної освіти фахівців з питань цивільної безпеки. Її сутність полягає в сформованому погляді на провідне значення методичних підходів до розвитку системи підготовки фахівців з питань цивільної безпеки в умовах підвищення кваліфікації, інтеграція яких визначає принципи, зміст і методи навчання, забезпечує значне підвищення професійного потенціалу, розвитку професійних інтересів особистості (Михайлов, 2020). Організація та підвищення кваліфікації фахівців з питань цивільної безпеки відбувається в режимі післядипломного навчання, як форма освіти дорослих протягом усього життя, з огляду на їх індивідуальні потреби у спеціальних знаннях, розвитку вмінь та навичок з професійної діяльності, спеціальної професійної компетентності і особистісних якостей. До основних положень післядипломної професійної освіти в галузі цивільної безпеки належать уявлення про принципи організації підвищення кваліфікації фахівців з питань цивільної безпеки. Наука постійно проникає у більш складні зв'язки і відношення між суб'єктами й елементами процесу навчання, тому принципи навчання адекватно відображають завдання закладу, установи освіти та мету навчання.

У науковій літературі принципами називають правила, яких необхідно дотримуватися і не можна порушувати, досягаючи позитивних результатів у професійній діяльності. Дослідники наголошують на тому, що застосування принципів навчання є необхідною умовою підвищення якості професійної діяльності. Так, Л. Голубчина стверджує, що принципи лежать в основі вивчення всіх дисциплін, значною мірою визначають їх зміст, форми організації, процес і методи навчання, вони взаємопов'язані між собою та взаємозалежні, доповнюють один

одного, утворюючи цілісну систему, діють на всіх етапах навчання. Відповідно до загальних цілей і закономірностей принципи регулюють основні компоненти процесу навчання (Голубничка, 2014). Принципи безперервного навчання І. Козьяков називає основними закономірностями та положеннями, що визначають певну систему вимог до організації навчання, дотримання яких повинно забезпечувати ефективність реалізації навчальних програм (Козьяков, 2016). На підставі аналізу наукової літератури можемо зробити висновок, що принципи підвищення кваліфікації фахівців з питань цивільної безпеки – це базові положення, або основи, що визначають вимоги до складників методичної системи підвищення кваліфікації фахівців з питань цивільної безпеки.

У нашому дослідженні принципами, що відображають розглянуті нами підходи (андрагогічний, акмеологічний, системний, особистісно-діяльнісний, контекстний) щодо готовності до професійної діяльності фахівців з питань цивільної безпеки (Михайлов, 2021), є принципи: безпеки (безперервності, обов'язковості, варіативності, інноваційності, самоактуалізації, збалансованості, індивідуалізації, поєднання навчання з практичною діяльністю, наближення до реальних умов професійної діяльності, готовності діяти в умовах підвищеної небезпеки). Розглянемо їх детальніше, розділивши на дві групи: загальні та галузеві.

Спершу проаналізуємо принципи, які окреслюють загальний процес підвищення кваліфікації фахівців з питань цивільної безпеки, відображаючи ідеї навчання дорослих:

- у дослідженнях А. Боярська-Хоменко розглядає принцип *безперервності* навчання, метою реалізації якого є цілісний розвиток фахівця і виконання ним професійних завдань щодо здобуття чи відновлення знань, умінь і навичок в результаті стрімкої зміни технологій та необхідності їх застосування під час професійної діяльності (Боярська-Хоменко, 2019);

- М. Орлів вказує на те, що принцип *обов'язковості* (Орлів, 2017) підвищення кваліфікації фахівців має розглядатись як невіддільний складник їх професійної діяльності, що організаційно забезпечується органами влади (підприємствами, установами, організаціями);

- у науково-дослідних джерелах відзначається, що принцип *варіативності* проявляється в спрямуванні процесу підвищення кваліфікації на створення простору для самореалізації фахівців у їх професійній діяльності, визначення індивідуальної траєкторії їх професійного розвитку, створення можливості самостійного вибору форм навчання (Петрук, 2014);

- принцип *інноваційності* засобів і технологій, змісту, форм і методів (Орлів, 2017) відображає взаємозв'язок процесу підвищення кваліфікації фахівців з питань цивільної безпеки та врахування сучасних вітчизняних і зарубіжних нововведень, що стосуються галузі цивільної безпеки держави та освіти в цій галузі;

- наступним є принцип *самоактуалізації*, що стосується здатності проектувати власну професійну діяльність, успішної самореалізації в професійній сфері, формування потреби цілеспрямованої діяльності фахівця, готовності до переосмислення наявного професійного досвіду з метою формування особистого «емпіричного активу». Виступаючи пасивним об'єктом освітнього впливу, фахівці не мають можливості до самоактуалізації (Радчук, 2015).

Галузеві принципи означають загальноприйнятні правила, що підходять для закладів, установ освіти, які здійснюють підвищення кваліфікації фахівців галузі цивільної безпеки:

- принцип *збалансованості* означає послідовний і цілеспрямований галузевий процес професійного розвитку фахівців, у якому кожний наступний етап діяльності ґрунтується на попередньому етапі і окреслює цілі для наступного етапу, у процесі підвищення кваліфікації існує узгодженість між темами та етапами навчання фахівців;

- принцип *індивідуалізації* навчання є особистісно-орієнтованим підходом до побудови освітнього процесу, що базується на положеннях андрагогіки, які передбачають провідну роль фахівця у його освіті, врахування його індивідуальних особливостей та освітніх потреб, стимулювання та підтримку його прагнень до саморозвитку і самовдосконалення, а також спільну діяльність із викладачем (тренером, наставником) у процесі навчання (Орлів, 2017)

- принцип *поєднання навчання з практичною діяльністю*, що близький до стимулювання тих, хто вдосконалює свої знання і застосовує набуті знання та навички на практиці, аналізує діяльність та приймає рішення щодо виконання професійних завдань в залежності від змісту, організації навчального процесу, методів і часу, що відводиться на навчання. М. Коваль зазначив, що якість та ефективність отриманих у процесі навчання професійно-важливих компетентностей перевіряється й підтверджуються практичною діяльністю в умовах фізичного і психологічного навантаження, в результаті чого ми отримуємо конкурентоспроможного фахівця (Коваль, 2018);

- сутністю принципу підвищення кваліфікації фахівців з питань цивільної безпеки, *наближеного до реальних умов*, є створення таких умов навчання за рахунок підбору професійних дій, місця, часу, імітації різноманітних психогенних факторів, які максимально наближують фахівців до реальної обстановки в професійній діяльності, що сприяє формуванню професійних знань, умінь та навичок, підвищує їх здатність адекватно аналізувати і вирішувати професійні проблеми, надає можливість відпрацьовувати професійні вміння та навички;

- виокремимо принцип *готовності діяти в умовах підвищеної небезпеки*, який пов'язаний з необхідністю фахівця бути готовим приймати рішення, виконувати професійні обов'язки в екстремальних ситуаціях з метою забезпечення безпеки життя і діяльності людей, в процесі протидії надзвичайним ситуаціям. Приймається до уваги, що компонентами готовності фахівця з питань цивільної безпеки діяти в умовах підвищеної небезпеки є: когнітивний, мотиваційний, рефлексивний, емоційно-вольовий, професійно-діяльнісний.

На наш погляд, всебічне врахування розглянутих принципів під час організації та функціонування системи підвищення кваліфікації фахівців з питань цивільної безпеки буде сприяти якнайшвидшому становленню вмотивованих, освічених та професійних кадрів в галузі цивільної безпеки.

Висновки. В ході роботи нами виділено та обґрунтовано загальні та галузеві принципи підвищення кваліфікації фахівців з питань цивільної безпеки (безперервності, обов'язковості, варіативності, інноваційності, самоактуалізації, збалансованості, індивідуалізації, поєднання навчання з практичною діяльністю, наближення до реальних умов професійної діяльності, готовності діяти в умовах підвищеної небезпеки), які зумовлені загальними і галузевими вимогами до фахового навчання; перебувають у логічному взаємозв'язку, взаємозалежності, доповнюють один одного, утворюючи цілісну систему; практичність застосування принципів зведено до необхідного та достатнього мінімуму. Функціонуючи разом, принципи підвищення кваліфікації здатні забезпечити нову якість професійної діяльності фахівців з питань цивільної безпеки, що позначатиметься на кінцевому результаті роботи – забезпеченні безпечної життєдіяльності людей. Проаналізовані принципи посідають чільне місце у підвищенні кваліфікації фахівців з питань цивільної безпеки, оскільки сприяють розробці оптимальної системи інноваційних прийомів, засобів, методів та форм організації, впровадження та вдосконалення професійного навчання.

З'ясування принципів підвищення кваліфікації фахівців з питань цивільної безпеки до професійної діяльності є необхідною передумовою моделювання системи підвищення їхньої кваліфікації.

Список використаних джерел:

1. Михайлов В.М. Закономірності, принципи, методи організації освітньої діяльності навчальних закладів цивільного захисту. *Сучасні аспекти науки*: колективна монографія. Київ ; Братислава : ФОП Кандиба Т. П., 2020. С. 7–24.
2. Голубнича Л. Принципи навчання як дидактична категорія: історіографія питання. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки. Кіровоград. держ. пед. ун-т. ім. Володимира Винниченка*. 2014, Вип. 131. С. 59–64.
3. Козьяков І. Принципи постійної професійної підготовки прокурорів. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2016, № 2. С. 37–43.
4. Михайлов В.М. Методологічні підходи до підвищення кваліфікації фахівців з питань цивільної безпеки. *Збірник наукових праць. Педагогічні науки. Херсонський державний ун.* 2021, № 94. С. 100–107. DOI <https://doi.org/10.32999/ksu2413-1865/2021-94-14>.
5. Боярська-Хоменко А.В. Принципи навчання дорослих в науково-педагогічній думці країн Центральної та Східної Європи. *Інноваційна педагогіка*. Одеса : ПНДІЕІ. 2019, Вип. 14, т. 2. С. 147–150. DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085-2019-14-2-29>.
6. Орлів М. Підвищення кваліфікації керівних кадрів державної служби: сутність, види та принципи. *Актуальні проблеми державного управління : зб. наук. пр. ОРІДУ*. Одеса : ОРІДУ НАДУ. 2017, Вип. 3(71). С. 45.
7. Петрук Г.В. Использование принципов вариативности в процессе подготовки квалифицированных специалистов. *Международный журнал прикладных и фундаментальных исследований*. 2014, № 9-3. С. 137–139.
8. Радчук Г.К. Особливості самоактуалізації особистості студентів в освітньому середовищі вищої школи. *Психологія і особистість. Ін-т психології ім. Г.С. Костюка НАПН України*. 2015, № 2 (8) Ч. 2. С. 85–97.
9. Коваль М.С., Коваль І.С. Загальнодидактичні принципи формування професійної готовності майбутніх рятувальників до діяльності в екстремальних умовах. *Молодий учений*. 2018, № 12 (64). С. 95–99. DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2018-12-64-25>.

References:

1. Mykhailov V.M. Zakonomirnosti, pryncypy, metody orhanizatsii osvithoi diialnstei navchalnykh zakladiv tsyvilnoho zakhystu [Regularities, principles, methods of organization of educational activities of educational institutions of civil defense]. *Suchasni aspekty nauky*: kolektyvna monohrafiia. Kyiv; Bratyslava: FOP Kandyba T. P., 2020. S. 7–24 [in Ukrainian].
2. Holubnycha L. Pryntsypy navchannia yak dydaktychna katehoriia: istoriohrafia pytannia. Naukovi zapysky [Principles of teaching as a didactic category: historiography of the question]. *Seriia: Pedahohichni nauky. Kirovohrad. derzh. ped. un-t. im. Volodymyra Vynnychenka*. 2014, Vyp. 131. S. 59–64 [in Ukrainian].
3. Kozziakov I. Pryntsypy postiinoi profesiinoi pidhotovky prokuroriv [Principles of continuous training of prosecutors]. *Visnyk Natsionalnoi akademii prokuratury Ukrainy*. 2016, № 2. S. 37–43 [in Ukrainian].
4. Mykhailov V.M. Metodolohichni pidkhody do pidvyshchennia kvalifikatsii fakhivtsiv z pytantstvyilnoi bezpeky [Methodology approaches applicable to the civil security specialists' advanced training]. *Zbirnyk naukovykh prats. Pedahohichni nauky. Khersonskiy derzhavnyi un.* 2021, № 94. S. 100–107. DOI <https://doi.org/10.32999/ksu2413-1865/2021-94-14> [in Ukrainian].
5. Boiarska-Khomenko A.V. Pryntsypy navchannia doroslykh v naukovo-pedahohichnii dumtsi krain Tsentralnoi ta Skhidnoi Yevropy [Principles of adult education in the scientific and pedagogical thought of the countries of Central and Eastern Europe]. *Innovatsiina pedahohika: nauk. zhurn.* Odessa: PNDIEI. 2019, Vyp. 14, t. 2. S. 147–150. DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085-2019-14-2-29> [in Ukrainian].
6. Orliv M. Pidvyshchennia kvalifikatsii kerivnykh kadriv derzhavnoi sluzhby: sutnist, vydy ta pryncypy [In-service training for senior executives of civil service: the essence, types and principles]. *Aktualni problemy derzhavnoho upravlinnia : zb. nauk. pr. ORIDU*. Odessa : ORIDU NADU. 2017, Vyp. 3(71). S. 45 [in Ukrainian].
7. Petruk G.V. Ispolzovanie principov variativnosti v processe podgotovki kvalificirovannykh specialistov [Use of variability principles in the process of training qualified specialists]. *Mezhdunarodnyj zhurnal prikladnyh i fundamental'nyh issledovaniy*. 2014, № 9-3. S. 137–139 [in Russian].
8. Radchuk H.K. Osoblyvosti samoaktualizatsii osobystosti studentiv v osvitnomu seredovyschchi vyshchoi shkoly [Features of self-actualization of the individual of students are in educational environment of higher school]. *Psykhohohiia i osobystist. In-t psykhohohii im. H.S. Kostyuka NAPN Ukrainy*. 2015, № 2 (8) Ch. 2. S. 85–97 [in Ukrainian].
9. Koval M.S., Koval I.S. Zahalnodydaktychni pryncypy formuvannia profesiinoi hotovnosti maibutnykh riaturalnykh do diialnosti v ekstremalnykh umovakh [General-didactic principles for the formation of professional readiness of future employees to activities in extremely conditions]. *Molodyi uchenyi*. 2018, № 12 (64). S. 95–99. DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2018-12-64-25> [in Ukrainian].